

УДК: 39:398.5

Жумашова Н.А., филол. илимд. канд., E-mail:nazira2101@mail.ru
Шамыркулова К., магистрант
К.Тыныстанов ат. БИМУ

МАНАС ЭПОСУНДАГЫ ДИДАКТИКАЛЫК МОТИВДЕР

«Манас» үчилтиги – көп кылымдык элдин татаал тарыхынын, дүйнөгө болгон көз карашынын, жашоо-турмушунун, үрп-адат, каада-салтынын, баарынан мурда, сырттан басып кирген каардуу, күчтүү душманга каршы жүргүзгөн боштондук күрөшүнүн көркөм энциклопедиясы, көркөм сөз өнөрүнүн бийик үлгүсү, элдин туу туткан баалуу-барктуу кереметтүү дүйнөсү.

Академик В.В.Радлов кыргыздарда сөз искусствосу, анын ичинде баатырдык эпос бөтөнчө өнүккөндүгүн өзгөчө таң калуу, суктануу менен айткан, кыргыздар түрк тилдүү элдердин ичинен сөзгө бөтөнчө маани берген, сөз баккан, көркөм сөздү бийик туу туткан, мүдүрүлбөй так, таамай, образдуу, элестүү сүйлөгөн, чечен, жөн эле сүйлөгөн сөзү ырдагандай таасир калтырган эл экенин баса белгилеген. Чындыгында эле, «Манас» эпосу – нукура элдик тилдин кенчи, анын мазмунунун байлыгы, бийик көркөм дүйнөсү кимди да болсо суктандырбай койбойт.

Бул макалада “Манас” эпосундагы дидактикалык мотивдердин ордун аныктап, макал, ылакап сыяктуу майда жанрлардын берилишин белгилеп өттүк.

Өзөктүз сөздөр: «Манас» эпосу, манасчылар, эпос, мотив, макал-лакаптар, учкул сөздөр, дидактика, үрп-адат, каада-салт, акылман.

Жумашова Н.А., канд. филол. наук, E-mail: nazira2101@mail.ru
Шамыркулова К., магистрант
ИГУ им. К.Тыныстанова

ДИДАКТИЧЕСКИЕ МОТИВЫ В ЭПОСЕ "МАНАС"

Трилогия «Манас» - это художественная энциклопедия сложной истории многовековой жизни людей, их мировоззрения, образа жизни, обычаев и традиций, и, прежде всего, освободительной борьбы с жестоким, сильным врагом извне, это образцовый, драгоценный и славный мир, которым владеют люди.

Академик В.В.Радлов выразил свое восхищение развитием искусства речи у кыргызского народа, особо отмечая героический эпос: «Из тюркских народов, кыргызы особое значение придают слову, делят слова, высоко чтят художественное слово, которое сказано четко, прямо, образно, искусно; простые слова могут впечатлить, как спетая песня». Действительно, эпос «Манас» - сокровищница родного языка, богатство его содержания, мир высокого искусства, которая не может не заставить восхищаться.

В этой статье определено место дидактических мотивов в эпосе «Манас» и отмечено отражение небольших жанров, таких как пословицы и поговорки.

Ключевые слова: эпос «Манас», манасчи, эпос, мотив, пословицы, поговорки, дидактика, обычаи, традиции, мудрец.

Zhumashova N.A., Candidate of Philological sciences, E-mail: nazira2101@mail.ru
Shamirkulova K., master student
IKSU named after K.Tynystanov

DIDACTIC MOTIVES IN THE EPIC "MANAS"

The trilogy "Manas" is an artistic encyclopedia of the complex history of the centuries-old life of people, their worldview, lifestyle, customs and traditions, and, above all, the liberation struggle against a cruel, strong enemy from the outside; it is an exemplary, precious and glorious world that people own.

Academician V.V.Radlov expressed his admiration for the development of the art of speech among the Kyrgyz people, especially noting the heroic epic: "From Turkic peoples, the Kyrgyz give special importance to the word, cherish the words, highly read the artistic word, which is clearly spoken, straightforwardly, figuratively, skillfully; simple words can impress as a song sung". Indeed, the epos "Manas" is the treasury of the native language, the richness of its content, the world of high art, which cannot but make one admire.

This article defines the place of didactic motives in the epos "Manas" and notes the reflection of small genres such as proverbs and sayings.

Keywords: *epic Manas, Manas teller, epic, motive, proverbs, sayings, didactics, customs, traditions, wise.*

Кыргыз элинин оозеки чыгармачылыгы өтө бай жана көп түрдүү: макал, ылакап, жаңылмач, табышмак, санат, насаат, үлгү-нуска терме ырлар, жөө жомок жана чоң жомок аталып келген эпикалык мурасы. Булардын ичинен эпостордо камтылган философиялык көрөңгө, дидактикалык кызматты аркалап келген мотивдер улуттук маданиятта өзгөчө орунду ээлейт. Анткени андагы каармандардын жасаган иш- аракеттери аркылуу жаш муунду патриоттуулукка, ар-намыстуулукка тарбиялоо, элдин келечекке болгон үмүт-тилеги, жаратылыш, дүйнө түзүлүшү, жашоонун маңызы жөнүндөгү элес-түшүнүктөрүн камтыган көп кылымдык турмушу поэтикалык формада чагылдырылган. Үч бөлүктөн турган кыргыздын монументалдуу “Манас” эпопеясы кыргыз элинин улуттук сыймыгы болуп калышынын башкы себебин казак элинин илимпоз изилдөөчүсү Ч.Ч.Валихановдун аныктамасы аркылуу түшүндүрсөк болот: “Кыргыздардын бардык мифтеринин, жөө жомокторунун, уламыштарынын бир убакытка жана бир адамдын – баатыр Манастын айланасына топтогон энциклопедиялык жыйнагы. “Манас” талаа “Илиадасы” сыяктуу.

Кыргыз элинин оозеки поэтикалык чыгармаларында фольклордун бардык жанрлары кеңири орун алгандыгын көрөбүз. Элдин бул бөтөнчө баалуу, бай көркөм мурасы бир эле кылымда, бир эле доордо жаралган эмес. Элдин эң байыркы мифтик фантастикалык көз карашынан тартып кийинки эле мезгилге чейинки реалдуу, олуттуу, зор тарыхый окуялар көркөм чыгармаларда көркөм баяндалган. Элдик адабият, баарынан мурда, идеялык-көркөмдүк касиети, тарыхый-эстетикалык бийик көркөм маңызы менен баалуу, барктуу. Ырас, элдик оозеки адабият элдин жашоо-турмушу, тарыхы менен тыгыз байланыштуу. Бирок ал турмуштун жөн гана көчүрмөсү, тарыхый фактыларынын жыйындысы эмес. Элдик оозеки адабиятты, баарынан мурда, көркөм чыгарма катары карап, аны жараткан элдин көз карашына, идеалына тарыхый мамиле жасап, баалаганыбыз оң болор.

Кыргыздардын кылымдарга созулган маданий салтында улуу кичүүгө, ата балага, устат шакиртине таалим-тарбия берип, жүрүш-турушу, ыйман-адеби, сүйлөгөн сөзү, кылган эмгеги менен үлгү болуп, урпактарга өрнөк көрсөтүүдө оозеки чыгармачылыктын ролу өзгөчө орунда болгону белгилүү. Бул бай тажрыйбалуу өрнөктөргө ширелген элдик оозеки чыгармачылыктын мыкты үлгүлөрү улутту улут катары сактоодо, алардын нечен кылымдардын тарта бүгүнкү күнгө чейинки салт-санаасын, ырым-каадасын жок болуп кетүүдөн сактай алган улуттук рухий баалуулуктардын бири экендиги талашсыз. Алсак, айрыкча, макал, ылакап, санат, үлгү, насаат ырлары элдик тарбиянын уюткусу экени ырас. Биз жашоо-турмушта көп урунган макал, ылакап турмуштун ар бир кырдаал-жагдайына

жараша айтыла бере турган кыска, таамай, жеткиликтүү болуу менен, бүгүнкү күнгө чейин эл арасында жандуу жашап, муундан-муунга өтүп келе жаткан мурастарыбыздан экендигин унутпашыбыз керек.

Макал, ылакаптардын жаратуучулары эл болгондуктан кичине баладан баштап чондор да көп колдонуп жүргөнүн байкаса болот. Мына ушундан улам кыргыз элинин жашоо-турмушунун жандуу энциклопедиясы болгон “Манас” эпосу макал-ылакаптарга өзгөчө бай экендигин айтууга болот. Эпосто макал-ылакаптардын дидактикалык мааниси өтө маанилүү, анткени каармандардын мүнөздөрүн, ички дүйнөсүн, турмушка болгон көз карашын, кылык-жоругун, жасаган иш-аракетин көрсөтүү үчүн кезеги келгенде макал жардамга келет. Макал аркылуу эпостун көркөмдүк деңгээли артып, чыгарманын мазмуну тереңдейт. «Эпостогу макал-лакаптар, учкул сөздөр, ыр саптары менен айкалыша келип, ыргакка ылайык структуралык анча-мынча өзгөрүүгө учурап, сүрөттөлүп жаткан окуянын, көрүнүштүн көркөм, элестүү сүрөттөлүшүнө көмөктөшүп кошумча маани кийирип турат. “Мурут бар жерде сакал бар, мурунтадан макал бар” (С.Орозбаков) деген саптардын өзү макал болсо дагы, байыртадан эле элде, элдин сүйүктүү чыгармасы “Манаста” макалдардын колдонулгандыгын айгинелейт» [“Манас энциклопедиясы”]. Көбүнчө мындай макал-ылакаптарды акылман карыялар, энелер көп колдонуп, жаштарды туура жолго салып келген. Мындай көрүнүш эпосто Бакай, Кошой, Акбалтанын Манаска, анын чоролоруна кеңеш берип, туура жол көрсөткөн учурларынан жолуктура алабыз. Алсак, эпостун текстиндеги:

*Үйүр сагынып ат келет,
Эл сагынып эр келет,
Эл башына күн түшсө,
Элди баккан эр келет.*

– деген макалдар, биринчиден, каармандын мүнөзүн ачып берсе, экинчиден, жаш уландарды эл башына күн түшкөндө дайым элдин намысын коргой турган жигит керек экендигин жана ошондой кыйын кырдаалда ар дайым элдин намысы, тынч жашоосу үчүн кан-жанын аябай күрөшүүгө үндөп келген.

Окумуштуу Р.З.Кыдырбаева “Манастагы” насаатка толгон кээ бир ыр түрмөктөрүн анализдеп көрсөк, алардын түрк руна жазмалары менен байланышын байкай алабыз” [Кыдырбаева Р.З. -Б., 2009. 50-б.] деп белгилейт: Ырас, “Манас” эпосубузда кездешкен кээ бир дидактикалык ырлардын үлгүсүн акындардын ыр саптарынан да кезиктиребиз. Бул, демек, акындардын көпчүлүгү байыртадан булак сымал башат алып, кийин “Манас” сымал океан-мухитке топтолгон казынадан азыктанып, ушундай ырларды жараткан десе болот деген ойдобуз.

Ата-бабаларыбыздан баа жеткис мурас катары калган бул “Манас” эпосу дүйнөдө көлөмү жагынан да, мазмуну жагынан да эч бир эпоско теңегис элдик оозеки чыгармалардын бири экени талашсыз. Анткени “Манас”, “Семетей”, “Сейтек” үчилтигинен турган бул эпос дүйнө элдеринин эпосторунун ичинен өзүнүн океандай зор көлөмү менен гана айырмаланбастан, нечендеген кылымдардан бери оозеки сакталып, манасчылар аркылуу муундан муунга өтүп, күнү бүгүн да оозеки түрдө уланып келе жаткан жандуу процесс катары бөтөнчө салттуулугу менен дагы айырмаланып турат. Андыктан, биз “Манас” эпосу аркылуу дүйнө элине таанылып, дүйнөлүк маданияттын казынасынан орун алып отурабыз.

“Манас” эпосундагы каармандардын жүргөн-турганы, жалтанбас эрдиктери, аксакалдардын акыл-кеңештери, насаат сөздөрү, сабырдуу асылзат аялдардын уздугу менен акыл тапкыч айлакерлиги кай заманда болбосун үлгү сабак кылууга татыктуу. Ата-бабаларыбыз көркөм сөздүн таасирлүү күчү, касиети, таамай айтылган акыл сөздөрү, нускалуу кеңештери менен гана эмес, оболу керт башына таандык айкөлдүгү,

сабырдуулугу, калыстыгы, көрсөткөн эрдиктери, талыкпас мээнеткечтиги аркылуу кыргыздын эр жүрөк азаматтарын, адептүү уз кыздарын тарбиялап келишкен эмеспи.

«Манас» эпосун бизге белгилүү бүгүнкү бийиктикке жеткиришкен таланттуу манасчылардын ролу да зор. Манасчылар элдик тилди чыгармачылык менен чебер колдонуп, эпостун көркөм дүйнөсүн өркүндөтүп, байытып келишкен. Улуу манасчы Сагымбай Орозбаков эне тилди бийик тутуп, сыймыктанып мындай айткан сөзү бар:

«Айткан тилим ана тил,
Акылмандар ойноп бил».

«Манас» эпосунда элдик макал-лакаптар, учкул сөздөр, сөздүн берметтерин тандап көркөм сүрөттөгөн ыр саптары өтө арбын учурайт. «Манасты Манас кылган Каныкей» деген элдин Каныкейге болгон улуу урматы, сыйы, бийик сүймөнчүлүгү жөн эле куру сөз эмес. Каныкейдин «Манас» эпосунда алган орду өзгөчө маанилүү, олуттуу. Каныкей – акылман, айлакер, көрөгөч, даанышман аял катары Манас баатырдын «үзүлгөнүн улаган, чачылганын жыйнаган» өзгөчө каармандардын бири.

Саякбай Каралаев Каныкейдин сулуулугун, аруулугун, адамды суктандырган келбетин, терең акылын бийик көркөмдүктө мындай сүрөттөйт:

«Он эки кыздын кенжеси,
Кудайдын берген эркеси.
Кара сурдун сулуусу,
Ургаачынын нурдуусу.
Кең көйнөктүн тазасы
Ургачынын пашаасы.
Кырк жигиттин энеси» (С.Каралаев).

«Манас» эпосунда Жакып малга кароо, битир адам катары мүнөздөлөт. Бирок көчмөн элдин шартына жараша малдын баркын билген, мал жашоо-турмуштун негизги булагы экендигин сергек баамдап, «малды бакса, сан болот, мал баккан киши кан болот», - деп атпайбы. Манастын балалык кезинде тентектиги Жакыпты нааразы кылса, акылман Бакайды сүйүнтүп, кубантып, бала элди-жерди коргогон баатыр болорун сезип:

«Уул болсо, шок болсун,
Мал табаар уул болгуча
Бар болгончо, жок болсун!» - дейт.

«Манас» эпосунда макал, ылакапка айланып кеткен баатырлардын кылык-жоруктары арбын. «Манасты унуткан Тазбаймат» деген ылакаптын тарыхы бар. «Чоң казатта» кырк чоронун бири Тазбаймат он башы болуп, Манас катардагы эле жоокер болуп, ошонун карамагында болот. «Он башы Тазбаймат сен болсоң, унуткан кишиң мен болсом, он башыга тунган экенбиз» - деп күлбөгөн Манас күлүптүр.

«Манас» үчилтиги – көп кылымдык элдин татаал тарыхынын, дүйнөгө болгон көз карашынын, жашоо-турмушунун, үрп-адат, каада-салтынын, баарынан мурда, сырттан басып кирген каардуу, күчтүү душманга каршы жүргүзгөн боштондук күрөшүнүн көркөм энциклопедиясы, көркөм сөз өнөрүнүн бийик үлгүсү, элдин туу туткан баалуу-барктуу кереметтүү дүйнөсү.

Ошондой эле «Манас» эпосунда терең философиялык маанидеги өмүр, өлүм, ак, кара, байлык, мансап, жокчулук жөнүндө көркөм баяндалган ыр саптары өтө жыш учурайт. Эпостон бир мисалга көңүл буруп көрөлү:

«Төгүлгөн жерде жин калат
Түгөнгөн жалган дүйнөдө
Өлбөй тирүү ким калат!
Жуулган жерде кир калат

Акыры жалган дүйнөдө

Ажал келсе ким калат!»

Эпосто макал, ылакаптар кооздук, куру сөз үчүн гана айтылбайт. Ар бир макал зор маанилүү идеяга байланыштуу айтылып, чыгарманын мазмунун байытып, көркөмдүгүн арттырат, угуучуларга чоң эстетикалык ыракат тартуулап турат.

Негизинен, «Манас» эпосунун негизги темасы – элдин сырттан басып кирген душмандарга каршы боштондук күрөшү. Демек, мында элди-жерди коргоо идеясы – эң негизги, башкы идея. Мына ошого жараша макал, ылакаптар ар бир кырдаалга жараша ыктуу айтылып, ойду толуктайт, бекемдейт, байытат, таасирдүү көркөм сүрөттөө жаратат:

«Эркек козу болгондо,

Курмандыкка жараткан.

Эр азамат болгондо,

Намыс үчүн жараткан».

Алсак, «Манас» эпосунда Көзкамандар деп аталган Манастын жакын агалары баатырдын эл-журт үчүн жасаган жакшы иштерин, «Кулаалы таптап куш кылганын, курама жыйып журт кылганын» көрө албай, ага уу берип, көзүн тазалоого аракеттенишет. Мына ушундай оор шартта, кыйын кыстоо күндөрдө Манастын жаны кейип «Өз кордугун көргүчө, жат кордугун көрөйүн» деп айткан сөзү бар эмеспи.

«Манас» эпосунда макал, ылакаптан, учкул сөздөн башка элдик оозеки адабияттын көптөгөн ар кандай жанры кеңири учураы белгилүү.

“Манаска” мүнөздүү монументалдуулук, архаикалуулук, алгачкы доорлорго тиешелүү болгон легендарлуу окуяларды камтуу “Семетейде” аз. Анда согуштук эпизоддор да өтө арбын учурайт. Тескерисинче, анда Семетейдин балалык чагына, өсүп-чоңоюшуна, өз эли-жерине кайтып келүүсүнө, ички жана сырткы душмандардан эл-жерин коргоого, атасынын даңкын өчүрбөй, анын өчүн алуу көбүрөөк көңүл бөлүнгөн. Андыктан эпосто көбүнчө дидактикалык мазмундагы, келечекке үмүт кылуу, ички душмандардан сак болуу маанисиндеги макал, лакаптардын камтылышы кокусунан эмес” [Сборник докладов научно-студенческой конференции слушателей ШБЭ. Б-2001, 35-6]. Алсак, Манас өлүп, ордосу чабылган соң Каныкей төркүнүнө Семетейди, кайненеси Чыйырдыны ала качат эмеспи. Алар жолдо ачка калып, эмчегинен сүт чыкпай ыйлаганда Чыйырды аны:

Шумкар учса уядан,

Тынары калат ордунда.

Туйгуну учса уядан,

Тунжуру калат ордунда [С.Каралаев]-деп сооротот. Мында Чыйырды Каныкейге сөздүн күчү менен акыл айтып кайрат берип жатканын көрүүгө болот.

Жакшысы өлсө, миңи өлөт,

Жаманы гана өлсө, бири өлөт.

Асылым Манас өлүптүр,

Адыр толгон сан жылкы

Алты арам күнүн көрүптүр [С.Каралаев] – деп, Бакай Манас өлгөндөн кийин Каныкей менен Чыйырды кандай күндү башынан өткөргөнүн, алты арам кандай кордогонун Каныкейден угуп, Манас өлгөнү кыргыздын далай мыктылары кор болуп, азап тартканын, жалпы эл жабыркаганын байкайт. “Жакшысы өлсө, миңи өлөт деген ушул” деп өкүнөт. Жакшы адам дүйнөдөн өтсө, жалпы эл кайгырат, капаланат, анын ордун жоктойт. Мына ошондуктан Манас өлгөндө да кыргыз эли жакшы адамынан, коргоочусунан айрылганын сезет. Ал эми жаман адам өлсө ал бат эле унутулуп калат. Анткени элдин эсинде эстей турган эч нерсе калтыра албаган, эл үчүн кызмат кылбаган. Ошон үчүн жаман

адам кайтыш болгондо эч ким кайгырып, капаланып түйшөлгөн эмес. Ошондуктан ушул ой тыянак макал түрүндө эл арасында сакталып калган.

“Манас” эпосу канчалык байыркы окуяларга арналбасын, анын ичиндеги көтөрүлгөн ойлор, санат, насаат бүгүнкү күндө абдан зарыл болуп тургансыйт” [Манасчылар – кыргыз элинин руханий инсандары. Китепте: Кыдырбаева Р.З. С.Орозбаков “Манастын” салттарын сактап өнүктүрүүчү. Б., 1993, 17-б.]. Окумуштуу Р.З.Кыдырбаева белгилеп өткөндөй, эпостогу окуяларда көркөм чагыдырылган дидактикалык мазмун тарбиялоо ишинде таасири зор болор эле деп ойлойбуз:

Жыгылып кетсе, сүйөө бол

Жылас болгон Манаска,

Алдырып кетсе, арка бол,

Кайышып кетсе, калка бол,

Өңкөйүп кетсе өңкө бол,

Чөгөлөп кетсе, жөлөк бол – деп ар дайым бири-бириңерге жөлөк, сүйөө болуп жардамдашып бирдикте, ынтымакта жүргүлө деген насаат “Манастын” гана эмес, айтуучу Сагымбайдын жүрөгүнөн да чыгып жаткансыйт” [Манасчылар – кыргыз элинин руханий инсандары. Китепте: Кыдырбаева Р.З. С.Орозбаков “Манастын” салттарын сактап өнүктүрүүчү. -Б., 1993, 18-б].

Ошондой эле эпосто ар дайым Манаска өз атасынан артык камкордук көрсөтүп, туура жол көрсөтүп, акыл кеңешин, насаатын айтып келген Бакай, Кошой, Акбалта сыяктуу акылман карыялар бар. Алар дайыма Манаска кыйын күндө акылын, насаатын, осуятын айтып келгендиги чыгармада арбын сүрөттөлөт:

Абам Кошой карыям,

Айла тапкыч олуям.

Өйдө тартсам өбөгүм,

Блдый тартсам жөлөгүм,

Астыга салсам ак жолум.

Аркамда жүрсө сан колум! [Каралаев С. “Манас” эпосу].

Убагында Манаска кеп-кеңешин айтып жүргөн аталган бул каармандар кийин анын баласы Семетейге, Сейтекке да ушундай эле нукта тарбия жолун көрсөтүп келет:

Кең өзөңгө жер керек,

Жетилип келген жетимге

Эртеңки күнү эл керек.

Адырман тоого бел керек,

Азамат эрге эл керек.

Ай бөксөрүп күн өтөт,

Арадан эчен жыл өтөт.

Жер жаңырып чөп болот,

Эл жаңырып, журт толот – деп эр жеткен жигитке дайым жөлөк боло турган карыялар керек, эр жигит элге кызмат кылганда алар менен биримдикте болуп, эл менен бирдикте гана иш кылуу керектигин айтып, Семетейге өз элин жерин табуу керектигин айтат [Каралаев С. “Семетей” эпосу].

Улуу жазуучубуз Ч.Айтматов төмөндөгүдөй оюн айтат: «Элдин генийинен жаралган көркөм сөз өнөрүнүн не бир асыл заттары байыркы тунгуюктан бери карай оор, узак сапар тартып өзүнүн наристе, нукуралык сапатын жоготпой, биздин күнгө жетип, бүгүнкү күндүн реалдуу көрүнүшү катарында кабыл алынат. Дайыма кыймыл-аракеттин, дайыма жандуу организмдин касиетине ээ мындай баа жеткис асыл зат өткөн маданий эстеликтин чегинен

чыгып, түз эле азыркы учурдун талабына жараша шайма-шай жооп берген жандуу эстетикалык кубулуш катарында элдин реалдуу рухий асылдыктарына келип кошулат» деген пикири улуттук жандүйнөнүн эч көөнөрбөс азыгы экендигин ачыктап далилдеп турат.

Жалпылап айтканда, кыргыздын бул улуттук дөөлөттөрү чыныгы адамдын идеалын калыптандырууда, жаш муунду акыл-эстүү кылып тарбиялоодо, турмушка үйрөтүүдө, көркөм эстетикалык табиятын калыптандырууда “Манас” эпосундагы айтылган дидактикалык мотивдер адамды ой толгоого салып, абийирдүү, ар-намыстуу, адептүү, ыймандуу болууга акыл-кеңешин, насаатын айтат, үндөп турат. “Жаштар – турмуштун өнүп келе жаткан жаңы күчү, адамзаттын жаңыланган мууну, коомдун ар түркүн милдеттерин жана негизги идеяларын улантып, өнүктүрүп, келечекке алып кетчү канат-бутагы”, - деп улуу жазуучубуз Чыңгыз Айтматов айткандай, кыргыздын энциклопедиясы болгон “Манас” эпосундагы дидактикалык чыгармалар келечек муунду ыйманга, бакытка тартуулап, чыныгы адам болууга түздөн-түз үндөйт.

Кыргыз эпосунда кездешкен учкул сөздөр, макал-ылакаптар жалаң насаат айтуу аркылуу тарбия берүүчү педагогика багытынын бири гана эмес экендигин, кеңири маанисиндеги философиялык жүктү аркалап турган оозеки поэтиканын мыкты үлгүсү экендигин кыскача ачып берүүгө аракеттендик.

Адабияттар:

1. Абдылдаев Э. Кыргыз фольклорунун тарыхынан [Текст]/Э.Абдылдаев. -Ф.: Кыргызстан, 1983.
2. Абдылдаев Э. Мамбет Чокморов. Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы [Текст] /Э.Абдылдаев. – 2-том. -Б., 2002.
3. Айтматов, Ч. Байыркы кыргыз рухунун туу чокусу [Текст]/Ч.Айтматов //Китепте: “Манас”. Сагымбай Орозбаковдун варианты боюнча. 1-китеп. -Ф.: Кыргызстан, 1978.
4. Айтматов Ч. Биз дүйнөнү жаңыртабыз, дүйнө бизди жаңыртат [Текст]/ Ч.Айтматов. -Ф.: Кыргызстан, 1988/
5. Валиханов Ч.Ч. Собрание сочинений в 5-томах [Текст]/Ч.Ч.Валиханов. -Алма-Ата: Каз. Сов. Энци., 1984. Т.1. -432 б.
6. Каралаев С. “Семетей” эпосу 1-2-том. -Ф., 1986.
7. Кыдырбаева Р.З. Кыргыздардын оозеки маданиятынын калыптанышындагы тарыхый көркөм өбөлгөлөр. - Б., 2009
8. «Манас». Кыргыз элинин баатырдык эпосу [Текст]:1-китеп. С.Орозбаковдун варианты б-ча. -Ф.: Кыргызстан, 1978.
9. «Манас». Кыргыз элинин баатырдык эпосу [Текст]: 2-китеп. С.Орозбаковдун варианты б-ча.- Ф.: Кыргызстан, 1978.
10. «Манас». Кыргыз элинин баатырдык эпосу [Текст]: 3-китеп. С.Орозбаковдун варианты б-ча. -Ф.: Кыргызстан, 1981.
11. «Манас». Кыргыз элинин баатырдык эпосу [Текст]: 4-китеп. С.Орозбаковдун варианты б-ча. -Ф.: Кыргызстан, 1982.
12. «Манас» энциклопедиясы [Текст]: 1-том/А.Карыпкулов. -Б.: КЭ Башкы редакциясы, 1995.
13. «Манас» энциклопедиясы [Текст]: 2-том /А.Карыпкулов. -Б.: КЭ Башкы редакциясы, 1995.
14. Манасчылар – кыргыз элинин руханий инсандары. Китепте: Кыдырбаева Р.З. С.Орозбаков - “Манастын” салттарын сактап өнүктүрүүчү. -Б., 1993.